

LE MONDE. *diplomatie*

HRVATSKO IZDANJE

SRPANJ 2014.

Broj 19 / LE MONDE DIPLOMATIQUE - HRVATSKO IZDANJE / Godina II / Izlazi mjesečno

Cijena: 17 kn (PDV uključen u cijenu)

Nuri al-Maliki i politika eskalacije

Irački predsjednik rado se predstavlja kao čovjek koji je okončao krvavi građanski rat i zemlji donio mir. No nedavna eskalacija međukonfesijskog nasilja i oružani pohodi sunitskih džihadista bacaju drugačije svjetlo na uspjehe njegove vlasti. Umjesto da djeluje kao faktor stabilizacije, Malikijeva politika uvelike je (su)odgovorna za ponovno razbuktavanje krvavih sukoba u zemlji

Peter Harling

Sunitski džihadisti nedavno su sjeverozapad Iraka osvojili na spektakularan način, u punom smislu te riječi. Dobili smo jednu lošu komediju: u zemlji navodno postoji terorist skriven u ormaru, u tom trenutku na scenu stupa šijitski premijer Nuri al-Maliki, glumi iznenađenje, najavljuje katastrofu i poziva prijatelje da mu pomognu otjerati ga iz kuće. No upravo je on taj koji je tom džihadistu otvorio vrata i hranio ga. Premijerovi prijatelji, prije svega Iran, toga su svjesni, no prihvaćaju njegovu igru radi vlastite koristi. Jer terorist je savršen izgovor za prikrivanje Malikijevih grešaka, koji je, unatoč svemu, još uvijek njihov čovjek.

U lipnju 2014. suniti džihadisti pod imenom Islamska država Iraka i Levanta (IDIL) gotovo bez borbe osvajaju Mosul, drugi ili treći grad po veličini u zemlji, ovisno o izvorima. Ubrzo nakon toga, kako se sigurnosni aparat zemlje sve više urušava, padaju i druga mjesta u tom pretežno arapskom sunitskom području. Iračka država napušta vojnu opremu, uključujući vozila dobivena od SAD-a, za sobom ostavlja brojne zatvorenike (većinom zadržane bez pravne osnove) i neprijatelju predaje gotovo pola milijarde dolara položenih u lokalnu podružnicu središnje banke. Manje radikalne naoružane skupine priključuju se pokretu i sebi pripisuju dio zasluga. Dio stanovništva, koje ne bježi, otvoreno slavi ono što naziva "oslobođenjem", "ustankom" ili čak "revolucijom".

Kurdi su iskoristili priliku da zauzmu drugi značajan grad, Kirkuk, područje bogato naftnim izvorima oko kojega se lokalna kurdska vlast godinama spori s vladom u Bagdadu. No taj je drugi podvig prošao gotovo nezapaženo, jer je sva pa-

Ilustracija: Ivo Matić, "Nuri al-Maliki"

žnja bila usmjerena na napredovanje džihadista. Ako je vjerovati Malikiju, njegovim šijitskim saveznicima i suparnicima, američkoj administraciji i velikom dijelu medija, njihova se ofenziva činila nezauzavljivom. Svi su strahovali da će zauzeti i uništiti šijitske hramove u Samari i time započeti novi vjerski rat, ili da će osvojiti glavni grad i osnovati ogroman emirat koji bi pokrio velike dijelove Iraka i Sirije.

Premijer je na to odgovorio pozivom na opću mobilizaciju u svome taboru. Razine vjerske paravojske čije je osnaživanje Maliki pomogao i nekolicina važnih šijitskih ličnosti smjesta su učinili isto. Iran je ubrzao slanje pojačanja zaduženog za or-

ganizaciju paravojskih grupa. SAD je preusmjerio dva nosača zrakoplova u blizinu ratišta koje Barack Obama još od 2011. nastoji jednom zauvijek napustiti.

Za to vrijeme, osnovna pitanja koja je ovaj raspad državnih struktura otvorio i dalje nemaju odgovora. Kako je toliki sigurnosni aparat, koji se s milijun naoružanih ljudi (na 25 milijuna stanovnika) svrstava među najveće u svijetu, mogao naprosto nestati pred džihadistima? Kako objasniti njihovu relativnu popularnost, uzevši u obzir stravična sjećanja koja su za sobom ostavili njihovi prethodnici, poput Al-Kaide, kada su 2007. na ulicama osvojenog Mosula ubijali ne birajući žrtve? Zašto

su se ugledni lokalni suniti, poput obitelji Nudžajfi, Malikijevih saveznika, pokazali nesposobnima pridobiti bilo kakvu potporu za otpor džihadistima? Naposljetku i najvažnije, kakva je bilanca premijera koji se nakon nedavnih izbora nadao trećem mandatu?

Malikijeva putanja

Na početku tek sporedna ličnost iz male šijitske islamističke stranke Al-Dava, Maliki je 2006. dospio na položaj premijera kao čovjek od kompromisa, baš zato što nikome nije bio prijatelj. U to je vrijeme

Autoritarna matrica europske krizne politike

Krizna politika Europske unije sve evidentnije poprima autoritaran karakter. Kako bi se očuvao i produbio neoliberalni karakter europske "integracije", nastaju ekonomsko-politički instrumenti s ciljem zaoštavanja politike štednje i podizanja konkurentnosti. U procesu njihova stvaranja pritom se zaobilaze demokratske procedure i krši europsko pravo. Europska politika tako sve više postupa u skladu sa zahtjevima tržišta, nauštrb zahtjeva vlastitih pravnih temelja i proklamiranih demokratskih ideala

Lukas Oberndorfer

U svom završnom izvještaju o produbljanju ekonomske i monetarne unije (EMU), predsjednik Europskog vijeća Herman Van Rompuy jasno je i sažeto dao do znanja kojemu cilju dosadašnje vođenje krizne politike služi: "Krizna je pokazala potrebu za snaženjem sposobnosti [eko-

nomske i monetarne unije] za donošenje *rapidnih egzekutivnih odluka* kako bi se poboljšalo upravljanje krizom u lošim vremenima, a provedba ekonomskih politika u dobrima."¹ Zaoštreno rečeno, to ne znači ništa drugo nego da bi ekonomska politika u budućnosti u još većoj mjeri trebala biti predana u ruke europske izvršne vlasti. Ili, riječima Angele Merkel, [radi se o tome da se] "parlamentarno suodlučivanje oblikuje na način koji će ga činiti kompatibilnim s tržištem".²

Novi liberalizam: snažna država, slaba demokracija

Priča o nužnosti ograničavanja demokracije nije nova. Dapače, zahtjev za snažnjem egzekutive prati cijelu povijest kapitalistički strukturiranih društava, a posebno se bučno poteže u doba njihovih kriza. Kako bi se opravdalo snažnu državu koja bi bila u stanju osigurati da na planu ekonomske politike - unatoč krizi - tadašnjeg načina razvoja - sve ostane po

starom, svjedočili smo i reinterpretaciji uzroka svjetske ekonomske krize iz 1930-ih: kriva za nju tako više ne bi bila tržišta, nego - po mišljenju Waltera Euckena, jednoga od utemeljitelja "novog liberalizma" - intervencije *parlamentarnog* masovnog društva.³ Demokratizacija je, po njemu, za posljedicu imala stvaranje slabe države, koja više nije u stanju obraniti se od ofenzive partikularnih interesa. "Novi liberalizam [...] stoga zahtijeva snažnu državu, državu iznad ekonomije, iznad

partikularnih interesa."⁴ Svoj pravno-teorijski i državno-teorijski pandan "novi liberalizam" je pronašao u radovima Carla Schmitta *prije* njegova okretanja nacionalsocijalizmu: samo izvanredni dekreti i oblici komesarske vlasti, tvrdio je Schmitt, mogli su nakon izbijanja krize 1929. godine sačuvati "trajnost, kontinuitet i stabilnost" pred nasrtajem "nevla-sničkih masa".⁵

Carl Schmitt za Europu?

Time naznačeno ograničenje demokracije na mjeru koja će je činiti kompatibilnom s tržištem moguće je pokazati i na primjeru suvremene europske krizne politike: u europskim ugovorima definirani (legislativni) procesi se zaobilaze, donose se pravni akti od strane instanci koje za to nemaju formalne kompetencije, ustanovljeni su komesarski kabineti stručnjaka (npr. u obliku Trojke), a ekonomske "strukturne reforme" nameću se, mimo parlamenata, putem izvanrednih dekreta. Prema pravnom teoretičaru Christianu Joergesu, tako nastaje "(ne)pravni hibrid", koji na zastrašujući način potvrđuje aktualnost Carla Schmitta.⁶ Na Schmitta, međutim, ne podsjećaju samo komentatori s kritičkim intencijama: tako nailazimo i na "teoretičare države" koji se ne libe mobilizirati teoriju izvanrednog stanja kako bi osigurali i produbili neoliberalnu integraciju Europske unije putem politike izvanrednih mjera, mimo svih pravnih ograničenja.⁷

Iako se trenutna kriza Unije po mnogočemu razlikuje od one Weimarske Republike, neke su paralele ipak očigledne: u

Grčkoj i Španjolskoj primjerice, od strane europske egzekutive nametnuta politika štednje dovela je do golemog ekonomskog urušavanja. Nezaposlenost u obje zemlje iznosi oko 27 posto, pri čemu čak 55 posto mladih nema posla. A to su negativne brojke koje je i Weimarska Republika "nadmašila" samo jedne godine svoga postojanja.⁸

Kriza hegemonije neoliberalnog načina integracije

Tim razvojem sve brže rastući "jaz između reprezentiranih i reprezentanata"⁹ gurnuo je hegemoniju neoliberalnog načina integracije u krizu. U osnovi tog procesa leže sve otvoreniji prigovori i protesti koji izbijaju u upadljivoj prostornoj paraleli s nejednakim ali kombiniranim razvojem europskog kapitalizma. Dok je u zemljama "prvaka izvoza" - koje su prijetnju manjka potražnje uslijed stagnacije nadnica i fleksibilizacije tržišta rada uspjele eksternalizirati¹⁰ - situacija razmjerno mirna, u ekonomski periferiziranim zemljama dolazi do žestokih socijalnih sukoba. Pa ipak, politička kriza, koja se asimetrično razvija u zemljama članicama, izbija i na europsku razinu. Jer najkasnije s eurom nastupajuće produbljene ekonomske i monetarne integracije stvorilo je europski institucionalni *ensemble*¹¹, koji *nacionalne i europske institucije* i njihove (ne)stabilnosti - već zbog učinaka europskog prava - smješta u odnos uske međusobne povezanosti. Kriza hegemonije očituje su u tome da se na različitim razinama europskog *ensembela* državnih aparata osipajući pristanak zamjenjuje egzekutivnom prisilom.

Autoritarni konstitucionalizam

Da je pravo izvrsno mjerilo pomaka demokratskih konfiguracija naglasio je iz neogramscijanske perspektive već Stephen Gill, koji je 1990-ih novo pravno uokvirene neoliberalne reorganizacije ekonomije i društva na transnacionalnoj razini opisao pojmom "novog konstitucionalizma". Novi konstitucionalizam, po njemu, između ostalog za posljedicu ima europsku juridifikaciju kojom ekonomska politika u velikoj mjeri izmiče narodno-demokratskoj kontroli.¹²

No na pozadini trenutne društvene cezure, pojam novog konstitucionalizma potrebno je radikalizirati. Paralelno s ukupno-društvenim razvojem, koji naginje u smjeru "autoritarnog kompetitivnog etatizma"¹³, a koji je u sve manjoj mjeri moguće adekvatno opisati toposom postdemokracije, jer se taj pojam odnosi na gradualne procese podrivanja demokracije *do krize*, u kojima su procedure i institucije formalne demokracije ostale *netaknute*, potrebno je i promjene u polju "europskog prava" nanovo konceptualizirati. Novi konstitucionalizam, kojim je Gill opisao juridifikaciju neoliberalnih dogmi *u skladu* s europskim pravom, a koja se mogla oslanjati barem na pasivni konsenzus, po mome mišljenju danas mutira u *autoritarni* konstitucionalizam.¹⁴

Neoliberalni reformski savez

Dakako, produbljivanje neoliberalne integracije koje se provodi putem autoritarnog konstitucionalizma nije bez alternative. Financijski paketi za spašavanje

banaka, pad poreznih prihoda uslijed recesije i javni izdaci za ekonomski oporavak doveli su, doduše, do eksplozije javne zaduženosti¹⁵, a time i do drastičnog sužavanja manevarskog prostora za "materijalne ustupke" subalternim klasama, no načelno je sasvim zamislivo i ponovno proširenje tog manevarskog prostora putem preraspodjele bogatstva, isušivanja poreznih oaza, uvođenja poreza za bankovne i financijske transakcije, harmonizacije poreza korporacijama te obuhvatnije demokratizacije ekonomije na europskoj razini.

No na takav raskid s neoliberalizmom akteri dominantnog "reformskog saveza", sastavljenog od udruga poslodavaca, financijske industrije, Europske komisije, nacionalnih ministarstava financija, neoliberalnih državnih čelnika i Europske centralne banke (ECB), nisu spremni. Subalterne među državama članicama EU-a tako sve više dospijevaju u fokus politike štednje i restrukturiranja, koju propisuje *ensemble* europskih državnih aparata kojim dominira neoliberalni "reformski savez". Ili, da to izrazimo riječima jedne od organskih intelektualki tog saveza: put iz krize i u smjeru produbljene ekonomske i monetarne unije, tvrdila je Angela Merkel na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu, "put je strukturnih reformi za više konkurentnosti [...] i konsolidaciju državnih financija".

"Krizne zemlje" kao laboratorij neoliberalizma

Ta politika nigdje nije toliko brutalno realizirana kao u zemljama koje se zbog krize nisu mogle refinancirati na financij-

skim tržištima. Pored drastične politike štednje, dosad implementirane krizne politike propisale su "strukturne reforme" na koje se pogođene zemlje obavezuju sporazumima, takozvanim Memorandumima o razumijevanju. Zauzvrat, Trojka, sastavljena od Europske komisije, ECB-a i MMF-a, oslobađa kreditne tranše iz fondova za spašavanje (odnosno danas iz Europskog stabilizacijskog mehanizma - ESM-a). Dosadašnje iskustvo međutim pokazuje da se time ne cilja na reforme onih struktura koje su odgovorne za svjetsku financijsku i ekonomsku krizu. Ni u jednoj od pogođenih zemalja nije došlo do osjetnog povećanja oporezivanja imovine, visokih dohodaka i profita. Upravo suprotno, nejednakost raspodjele - što je jedan od centralnih uzroka krize - sve se više zaoštrava.¹⁶

Pod sloganom o "strukturnim reformama za povećanje konkurentnosti", koji apelira na "zdravorazumska" shvaćanja, provedene su drastične intervencije koje su dosad uvijek bile osuđene na neuspjeh uslijed otpora sindikata i društvenih pokreta: na polju politike nadnica tako je došlo do redukcije odnosno smrzavanja minimalaca, ukidanja, "privremenog" opoziva ili vremenskog ograničavanja kolektivnih ugovora i prebacivanja pregovaračkog procesa na razinu pojedinih poduzeća. Na planu mirovinske politike dob ulaska u mirovinu vezala se uz očekivanu životnu dob, razdoblje uplate u fondove je drastično povećano, a same mirovine su smanjene. Na planu radnoga prava neoliberalni "reformski savez" promiče politiku olakšavanja otkaza, produženja radnog tjedna, proširenja rada na određeno, agencijskog rada itd.¹⁷ I rezovi u zdravstvenim sustavima toliko su duboki da primjerice u Grčkoj više nije osigurana ni elementarna zdravstvena zaštita. Bolesti (poput denga groznice) koje su bile nestale iz Europe, danas se, uslijed ukidanja odgovarajućih preventivnih programa, ponovno šire.¹⁸

Da neoliberalno usmjerenje i konkretne mjere politike Trojke krše temeljna i ljudska prava sve je manje sporno.¹⁹ Nedavno je i studija Povjerenika za ljudska prava Vijeća Europe utvrdila da Memorandum o razumijevanju disproporcionalno zahvaćaju na temeljna prava - poput prava na autonomiju kolektivnog pregovaranja i prava na zdravlje.²⁰ Kako su organi Unije - i to neovisno o tome djeluju li u ime organizacija koje (neposredno) podliježu europskom ili međunarodnom pravu - obvezni poštivati temeljna prava, svojim sudjelovanjem u pregovorima, donošenju i provedbi Memoranduma o razumijevanju krše primarno pravo EU-a. Da takvo protupravno postupanje svoje ishodište nema samo u organima EU-a nego uključuje ukupnost *ensemblea* europskih državnih aparata, pokazuje činjenica da i nacionalno-državni akteri postupaju na način koji krši temeljni pravni poređak. Jer i zemlje članice zastupljene u Vijeću guvernera ESM-a, koje prema članku 13, paragrafu 3 ugovora ESM-a svaki Memorandum o razumijevanju mora jednoglasno usvojiti, obvezane su poštivati temeljna prava.²¹

Europeizacija krizne politike

Smjernice "strukturne reforme za podizanje konkurentnosti" i "politika štednje" oblikuju i instrumente krizne politike kojima se mjere, testirane u laboratoriju krizom najteže pogođenih južnih zema-

lja, na koncu poopćavaju na europskoj razini. U središtu tih nastojanja stoji takozvani New Economic Governance - Novo ekonomsko upravljanje, sačinjeno od sada već osam sekundarnih pravnih akata (otuda i nazivi Six-pack i Two-pack) i Europskog fiskalnog pakta. Pošto su pravnim aktima Novog ekonomskog upravljanja zaoštrana obvezujuća pravila financijske politike Pakta o stabilnosti i rastu, njima se ujedno zaoštrava i politika štednje. S Fiskalnim paktom, koji kao međunarodni ugovor stoji izvan europskog prava, zemlje članice se obavezuju preuzeti velik dio te propisane financijske politike i u obliku barijere daljnjem zaduživanju - preferirano preko ugradnje u ustav, što uključuje i automatski korekcijski mehanizam. Zbog Two-packa nacionalni proračuni ubuduće će morati biti odobreni od Europske komisije. I u području "strukturnih reformi za podizanje konkurentnosti" došlo je do europeizacije kriznih politika. Centralno mjesto pritom zauzima u sklopu Novog ekonomskog upravljanja donesena procedura u slučaju makroekonomskih neravnoteža, koja je posebno fokusirana na zemlje s deficitom trgovinske bilance. Ako to smatra "potrebni", Komisija može putem plana korekcijskih mjera zemlje članice obvezati na unutarnju devalvaciju u obliku smanjenja plaća i demontiranja radnog prava te propisivati značajne financijske penalizacije. Thorsten Schulten stoga s pravom govori o europskom intervencionizmu na planu politike nadnica.²² Završni kamen na zdanju takve europske krizne politike trebali bi predstavljati zasad još uvijek nedoneseni paktovi ili ugovori o konkurentnosti, koji bi zemlje članice obvezali na reforme mirovinskih i socijalnih sustava. U slučajevima kada bi se te mjere donijele u dogovorenom roku, uslijedili bi financijski poticaji, a u protivnom - prekori i sankcije.²³

Matrica krizne politike: autoritarni konstitucionalizam

Centralni elementi prikazane krizne politike vrlo su očito protupravni, što u međuvremenu - bilo ispod glasa, bilo javno - potvrđuju čak i neki akteri unutar samih institucija Unije.²⁴ Bilo ih je moguće izgraditi samo zahvaljujući činjenici da je sekundarno pravo protupravno i na silu ugarano u europske ugovore (Novo ekonomsko upravljanje) ili tako što se odmah bježalo u ugovore na razini međunarodnog prava, preko kojih se onda protupravno interveniralo u europsko pravo. Pošto se konsenzus oko neoliberalnog načina integracije i produblivanja EMU-a sve više osipa, svjedočimo bijegu čak i iz onih sedimenata prava koji su i sami rezultat novog konstitucionalizma: cilj tih manevara je zaobići izmjene postojećih ugovora i s njima povezane zahtjeve za visokim stupnjem konsenzualnosti.

Dok su do izbijanja europske hegemonijske krize ravnoteže kompromisa na razini nacionalnih država zaobilazene i dovedene u pitanje prebacivanjem cijelih političkih polja na teren europskog prava, sada čak i u europskom pravu kondenzirani odnosi moći postaju preuski za radikalizaciju neoliberalnog projekta. Pošto je kriza hegemonije europskog *ensemblea* državnih aparata u međuvremenu dovela do toga da - kao što je poslije izbora u Grčkoj u lipnju 2012. postalo jasno - cijele države prijete napustiti okvire neoliberalnog konsenzusa, za očekivati je da će se produblivanje

EMU-a *do daljnega* nastojati ostvariti u modusu autoritarnog konstitucionalizma. Jer u sklopu redovnog procesa izmjene svaka bi zemlja članica imala pravo "veta" na sadržajne revizije europskih ugovora. Izbjegavanje redovnog procesa treba dakle očekivati i u kontekstu ugovora o konkurentnosti.²⁵

Već je novi konstitucionalizam za cilj imao da ekonomsku politiku učini nezavisnijom od pristanka subalternih. Otpor radikalizaciji neoliberalnog načina integracije sada se međutim teži slomiti *gotovo potpunim* odvajanjem europskog *ensemblea* aparata od potrebe za konsenzusom.

S autoritarnim konstitucionalizmom povezano je i sve veće zadiranje u procese formalne demokracije i pravne države na nacionalnoj razini. No nasuprot nacionalno-populističkim argumentima, ta tendencija nije usmjerena protiv pojedinačnih država, već neoliberalni reformski savez time želi osigurati poziciju koja će omogućiti razgradnju socijalnih prava koja na razini nacionalnog pravnog porotka još uvijek postoje i u njemu imaju svoje sidrište. To je još jedan zajednički nazivnik Fiskalnog pakta, Novog ekonomskog upravljanja i ugovora o konkurentnosti: svi oni slabe upravo one terene na kojima subalterni svoje interese još uvijek mogu izboriti relativno jednostavno (to posebno vrijedi za nacionalne parlamente). Istovremeno, zasad izostaje bilo kakav rast realnog značaja Europskog parlamenta. Centralna os sukoba autoritarnog konstitucionalizma stoga ne glasi Europska unija vs. nacionalna država, nego europski *ensemble* državnih aparata vs. (reprezentativna) demokracija.

No time naznačen rast moći izvršne vlasti potrebno je dodatno diferencirati. Poblježe promatrano, postaje jasno da nije posrijedi *generalno* jačanje egzekutive. S nacionalnim ministarstvima financija, zastupljenima u ECOFIN vijeću i vijeću guvernera ESM-a te Općom upravom za ekonomska i financijska pitanja Europske komisije, raste moć upravo onih državnih aparata koji su naročito upadljivo neoliberalno i maskulino konfigurirani. Tako primjerice Klatzer i Schlager mogu pokazati da je to "izmještanje... i rodno-političko"; s jedne strane jer u tim aparatima većinom dominiraju muškarci, a s druge jer su "i dalje obilježeni vrlo maskulinim normama i tradicijama".²⁶

S obzirom na to autoritarno stvrđivanje europskih odnosa, ne čudi da društveni pokreti²⁷, ali i sindikati²⁸, sve češće zahtijevaju ponovnu izgradnju Europe na bitno drugačijim temeljima. "Takav bi proces - za razliku od ispravnih ali u postojećem okviru neprovedivih pojedinačnih zahtjeva - mogao imati dalekosežnije učinke, jer se radi o pitanju oblikovanja cjeline, u raspravu o kojemu bi se potencijalno svih mogli uključiti: kakvu Europu želimo? Kako želimo živjeti?"²⁹

S njemačkog preveo: Stipe Ćurković

* Lukas Oberndorfer je član uredništva časopisa *juridikum - Zeitschrift für Kritik-Recht-Gesellschaft* [časopis za kritiku-pravo-društvo] i udruženja kritičkih društvenih znanstvenika njemačkoga govornog područja - Assoziation für kritische Gesellschaftsforschung (AkG). Živi u Beču. Tekst je izvorno objavljen u tromjesečniku *Forum Wissenschaft* br. 2/2014.

1 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/de/ec/1342...

2 <http://www.nachdenkseiten.de/?p=10611>

3 Oberndorfer 2012: "Die Renaissance des autoritären Liberalismus? - Carl Schmitt und der deutsche Neoliberalismus vor dem Hintergrund des Eintritts der 'Massen' in die europäische Politik", u: *PROKLA* 2012, str. 413.

4 Rüstow 1932: "Interessenpolitik oder Staatspolitik", u: *Der deutsche Volkswirt* 1932, str. 172.

5 Vidi reference u fusnoti 3.

6 Joerges 2012: "Europas Wirtschaftsverfassung in der Krise", u: *Der Staat* 2012, str. 357, 377.

7 Barbato 2013: "Integration als Revolution: Souveränität und Legitimität der EU im Ausnahmezustand der Eurokrise", u: *ZFAS* 2013, str. 249.

8 Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

9 Gramsci (1996): *Gefängnishefte*, tom 7, str. 1577.

10 Feigl/Zuckerstätter 2012: "Wettbewerbsorientierung als europäischer Irrweg", u: *infobrief eu & international* 4/2012, str. 1.

11 Buckel/Georgi/Kannankulam/Wissel u tom kontekstu primjereno govore o europskom *ensembleu* državnih aparata. Usp. Dies. 2012: "Kräfteverhältnisse in der europäischen Krise", u: *Forschungsgruppe Staatsprojekt Europa* (Hg.): Die EU in der Krise, str. 11.

12 Gill 1998: "European Governance and New Constitutionalism", u: *New Political Economy* 1998, str. 5.

13 Oberndorfer 2012: "Hegemoniekrise in Europa - Auf dem Weg zu einem autoritären Wettbewerbstatismus?", u: *Forschungsgruppe Staatsprojekt Europa* (2012), str. 50.

14 Oberndorfer 2013: "Vom neuen, über den autoritären zum progressiven Konstitutionalismus? - Pakt(e) für Wettbewerbsfähigkeit und die europäische Demokratie", u: *juridikum* 2013, str. 76.

15 Zaduženost Španjolske u komparaciji s drugim europskim zemljama je srednja, ali se sa 40 posto 2008. popela na današnjih oko 90 posto BDP-a.

16 Marterbauer/Feigl 2012: "Die EU-Fiskalpolitik braucht gesamtwirtschaftlichen Fokus und höhere Einnahmen", u: *WISO* 8/2012.

17 Usp. iscrpnu i po zemljama diferenciranu studiju FORBA 2012: Die Finanzkrise und ihre Auswirkungen auf Sozialstaaten und Arbeitsbeziehungen - Ein europäischer Rundblick. http://wien.arbeiterkammer.at/bilder/d184/Forba-Studie_Finanzkrise_2012.pdf.

18 Stuckler/Basu 2013: *The Body Economic: Why Austerity Kills*.

19 Fischer-Lescano: *Austeritätspolitik und Menschenrechte - Rechtsgutachten im Auftrag der Arbeiterkammer Wien*; online dostupno na: <http://bit.ly/1hj8YUB>

20 Safeguarding human rights in times of economic crisis, Issue Paper published by the Council of Europe Commissioner for Human Rights, studeni 2013.

21 Usp. Fischer-Lescano, fusnota 19.

22 Schulten/Müller 2013: "Ein neuer europäischer Interventionismus? - Die Auswirkungen des neuen Systems der europäischen Economic Governance auf Löhne und Tarifpolitik", u: *WuG* 2013, str. 291.

23 Za detaljan prikaz sadržaja Novog ekonomskog upravljanja, Fiskalnog paketa i ugovora o konkurentnosti te njihova protupravna karaktera vidi pojedinačne tekstove koji su dostupni na internetskoj stranici: <http://homepage.univie.ac.at/lukas.oberndorfer/>

24 "EZB will Troika nicht ewig weiterführen", u: *FAZ* od 14. veljače 2014., <http://www.faz.net/agenturmeldungen/adhoc/ezb-will-troika-nicht-ewig-wei...>

25 Vidi fusnotu 14.

26 Schlager/Klatzer 2013: "Umbau im Herrenhaus Europa?", u: *Kammer für Arbeiter und Angestellte für Wien* (Hg.): *Infobrief eu & international*, broj 5, prosinac 2013: 3; http://media.arbeiterkammer.at/PDF/EU_Infobrief_5_2013.pdf

27 Candeias 2013: "Die konstituierende Macht muss organisiert werden - Gesellschaftliche Mobilisierung in Spanien", u: *arranca* 47, 2013., str. 36, 39.

28 Vidi primjerice apel koji su podržali brojni (prominentni) sindikalisti: <http://www.europa-neu-be-gruenden.de>

29 Candeias/Oberndorfer/Steckner 2014: "Neugründung Europas? - Strategische Orientierungen", u posebnom prilogu dnevnika *Neues Deutschland* od 8. veljače 2014.